

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Кафедра політології

**Політичні партії і вибори:
українські та світові практики**

Випуск 3

Збірник статей і тез за результатами наукової конференції
«Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті
Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада 2018 року

Львів
ЛНУ ім. І. Франка
2019

УДК 329:324(477+100)(063)
ББК Ф 6(4 Укр) + Ф 3 (4 Укр) 68 ЛО
А 3 П 504

*Рекомендовано Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка,
протокол № 227/7 від 20 березня 2019 р.*

Рецензенти:

Бурдяк В.І. – доктор політичних наук, професор Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича;

Зеленько Г.І. – доктор політичних наук, професор, завідувач відділу теоретичних і прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України;

Климончук В.Й. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Політичні партії і вибори : українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами наук. конф. «Політичні партії і вибори : українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада 2018 року / відп. за випуск Анатолій Романюк, Віталій Литвин, Ігор Осадчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. – Вип. 3. – 284 с.

У збірнику представлено наукові статті і тези виступів учасників наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики», присвяченої питанням розвитку політичних партій та виборів і організованої для вшанування пам'яті Юрія Романовича Шведа – відомого українського партолога та псефолога.

Збірник статей та тез наукової конференції організовано секційно – відповідно до секцій проведеної конференції. У першій секції збірника розкрито проблематику партійних та інших політичних акторів регіонального рівня в Україні та світі (зокрема, політичних партій регіонального значення і з «атрибутами регіональності», їхніх ознак, особливостей і характеристик; формальних і неформальних політичних акторів регіонального рівня; особливостей взаємодії регіональних і національних політичних акторів), у другій – проблематику параметрів регіонального політичного процесу в Україні та світі.

Загалом у збірнику матеріалів конференції розміщено цікаві доробки багатьох дослідників стосовно передусім різноаспектної проблематики політичних партій і виборів на регіональному рівні. Збірник буде цікавим для політологів і всіх тих, хто цікавиться вивченням партійно-електоральної політики та регіоналізму тощо.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
СЕКЦІЯ 1. ПАРТІЙНІ ТА ІНШІ ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	7
Анатолій Романюк. ІНДИКАТОРИ РЕГІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ПОЗИЦІОНУВАННЯ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ.....	7
Марія Кармазіна. РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ (1991 – початок 2018 рр.).....	16
Галина Луцишин. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕТНОРЕГІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ	57
Віталій Лебедюк. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	62
Вадим Маркітантов, Олександр Рибщун. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАГАТОПАРТІЙНОСТІ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	68
Ігор Доцяк. ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ/ЛОКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	79
Ярослав Ярош. ВЗАЄМОДІЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ З ВИБОРЦЯМИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ).....	85
Степан Рішко. ВПЛИВ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА ПАРТІЙНУ СИСТЕМУ: ПРИКЛАД ВИБОРІВ ДО ОБЛАСНИХ РАД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 2010 ТА 2015 РОКІВ	92
Антоніна Колодій. ДО ПИТАННЯ ПРО ЧИННИКИ ТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ (НЕОСНОВНИХ) ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА РІВНІ ШТАТІВ ТА РЕГІОНІВ У США	101
Захар Чорняк. РЕГІОНАЛЬНІ ОСЕРЕДКИ ТА ДОЧІРНІ ТОВАРИСТВА В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕЙБОРИСТСЬКОЇ ПАРТІЇ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА.....	113
Владимир (Зэев) Ханин. ПАРТИИ, ГРУППЫ ИНТЕРЕСОВ И МУНИЦИПАЛЬНАЯ И РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В ИЗРАИЛЕ: НОВЫЕ СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ..	117
Petr Oskolkov. ETHNOREGIONAL POLITICAL PARTIES IN BELGIUM AND THE NETHERLANDS.....	120

СЕКЦІЯ 2. ПАРАМЕТРИ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ..... 127

Юрій Якименко, Олексій Розумний. СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО УСПІХУ РЕГІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ .. 127

Юрій Остапець, Рената Манайло-Приходько. НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ/РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ДИЛЕМНІСТЬ У РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ УПРОДОВЖ 1991–2015 РОКІВ 141

Наталія Ротар. СПІВВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА СИМВОЛІЧНИХ ЧИННИКІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ . 158

Світлана Була. ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ ...179

Оксана Шурко. ІМІДЖ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ182

Маріан Токар. ЕТАПІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 188

Максим Фурманюк. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕОЛОГІЯ ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В ТОТАЛІТАРНОМУ СРСР У 50–80-Х РР. ХХ СТ.198

Кристина Червеняк. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ..... 205

Валентина Кисельова. РЕГІОНАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 211

Марія Светлакова. ПИТАННЯ ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В КОНТЕКСТІ ПРОГРАМНИХ ЗАСАД ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ..... 218

Martin Lačný. REGIONÁLNA EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ ZAKARPATSKEJ OBLASTI A VÝCHODNÉHO SLOVENSKA..... 226

Ірина Дудінська, Міхал Цірнер. ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ У СЛОВАЧЧИНІ: УРОКИ ДЛЯ МОЖЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ 237

Anna Polačková, Ondrej Marchevský. HRANICE MEDZI UNIVERZITOU, SPOLOČNOSŤOU A MINISTERSTVOM VNÚTRA SR 247

Ігор Осадчук. ПОСТЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПАКТИ В КОНТЕКСТІ АТИПОВОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВЛІННЯ В БОЛІВІЇ (1985–1993) 257

Віталій Литвин. ФЕНОМЕН АНТИІСТЕБЛІШМЕНТСЬКИХ ПАРТІЙ: НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 261

Олександра Чоловська. ПОРІВНЯННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ФОРМУЛ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ 269

Андрій Панарін. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В ЕПОХУ «ЗАНЕПАДУ ЗАХІДНОГО СВІТУ» (ДО 100-РІЧЧЯ ПУБЛІКАЦІЇ «ЗАНЕПАДУ ЗАХІДНОГО СВІТУ» О. ШПЕНГЛЕРА) 276

Віталій Литвин

*доцент, доктор політичних наук, доцент кафедри політології
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ФЕНОМЕН АНТИІСТЕБЛІШМЕНТСЬКИХ ПАРТІЙ: НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

На тлі узвичаєного у політичній науці лінійного ліво-правого спектра ідеологічного позиціонування партій, який здебільшого влаштовує країни Центрально-Східної Європи, в останнє десятиліття особливої популярності та поширення набули так звані антиістеблшментські партії [4; 24]. Їх інколи по-іншому іменують антиполітично-антиістеблшментськими [2; 19], антиістеблшментськими реформістськими [8; 9] й «трибунними» партіями [14], а також популістськими антипартіями [13; 18], які виступають проти основних політсил і еліт [12]. З них найпримітнішими у країнах Центрально-Східної Європи різного часу були чи досі залишаються такі політсили, як: у Болгарії – «Національний рух Симеона II» (NDSV) і «Рух за європейський розвиток Болгарії» (GERB); в Естонії – «Республіка» (ERP); у Латвії – «Нова ера» (JL), «Нова партія» (JP) та «Партія реформ Залтерса» (ZRP); у Литві – «Новий союз» (NS), «Лейбористська партія» (DP), «Партія національного воскресіння» (TPP), «Шлях відваги» (DK); у Польщі – «Кукізі'15» (K), «Національний рух» (RN), «Рух Палі kota» (RP); у Румунії – «Союз врятувати Бухарест/Румунію» (USB/USR); у Словаччині – «Альянс нового громадянина» (ANO), «Звичайні люди і незалежні» (OĽaNO), «Свобода і солідарність» (SaS); у Словенії – «Позитивна Словенія» (PS) та «Список Віранта» (DLGV); в Угорщині – Jobbik – «Рух за кращу Угорщину» (Jobbik) і «Політика може бути іншою» (LMP); у Хорватії – «Міст» (Most) і «Людський щит» (ZZ); у Чехії – «Дія невдоволених громадян» (ANO), «Зв'язки з громадськістю» (VV), «Світанок прямої демократії» (UPD) тощо [8; 10; 14; 17; 25]. У чому ж полягає і виявляється специфічність цих партій, і чому вчені відносять їх до окремої категорії антиістеблшментських?

Аналіз багатьох наукових публікацій дає змогу аргументувати, що цим політсилам притаманні такі ознаки, як: сприйняття самих себе як опонентів тих політсил, які формують політичний уклад та істеблшмент політичної системи; позиціонування, згідно з яким існує суттєвий розкол між політичним істеблшментом та народом, внаслідок чого майже немає різниці між природно близькими істеблшментськими партіями в уряді та опозиції; опір чинному статусу-кво з основних питань політики, атрибутів політичних систем і політичних інститутів як неефективних [3; 13; 18, с. 301; 19]. Крім того, антиістеблшментські партії окреслюються популістським й агресивним дискурсом і поведінкою щодо «політичних ворогів»,

зобов'язаннями працювати на «відновлення справжньої демократії» та тенденцією пропонувати спрощені розв'язання складних суспільно-політичних проблем.

Відтак їхньою особливістю в країнах Центрально-Східної Європи є те, що вони дотримуються твердження, ніби владна еліта (уряд і опозиція) та контроліта не можуть чи не хочуть представляти інтересів «звичайних громадян» [4]. Інакше кажучи, антиістеблшментські партії застосовують політичний алгоритм «ми проти них», тобто проти цілого класу осіб, які володіють владою, у чому виявляється антиелітистська аполітична опозиційність [21] цих політсил у рамках їхнього протистояння всім, хто володіє владою. Відповідно, ступінь того, наскільки такі політсили є опозиційними й антиістеблшментськими, залежить від того, наскільки різкими й агресивними є їхні заклики щодо антиполітики [19]. Це підтверджує позицію В. Кольцова [1], що феномен антиістеблшментських партій у Центрально-Східній Європі є прикладом антисистемності, однак реалізовується він у форматі якщо не нелояльної, то хоча б напівлояльної опозиції [4]. На противагу, антиістеблшментські партії у регіоні зазвичай не є «відверто антисистемними», адже вони не кидають виклик демократичному режиму і не вимагають зміни демократичних політичних інститутів, а лише пропонують їх вдосконалення [18, с. 301]. Водночас чимало антиістеблшментських партій у регіоні виявляють прихильність ідеям й інструментам не «багаторусної» представницької демократії з вертикальними стримуваннями і противагами, а ідеям прямої демократії, згідно з якими прості громадяни позиціонуються як механізми і ресурси горизонтального контролю влади.

Відповідно, антиістеблшментські політичні партії зовсім не виступають за деінституціоналізацію політики, а націлені на реінституціоналізацію міжінституційних відносин та політичного процесу, засвідчуючи цим свою частково антисистемну природу [1]. Це чи не найбільше відображено у їхньому специфічному розумінні влади й опозиції, оскільки такі політсили заперечують своєрідний «бінарний код» взаємодії та протиставлення уряду й опозиції як помилковий, а натомість зазначають, що у політичній системі відмінності між урядом й опозицією не мають значення, а відтак потребують «символічної дедиференціації» [19], внаслідок якої головними має стати антиполітичне рівняння, в якому «уряд дорівнює опозиції» [19]. Відтак це засвідчує, що префікс «анти» у контексті аналізованих партій є деліберативним та навмисним, оскільки такі політсили, з одного боку, рекламують образи політичної нейтральності, однак з іншого, – мають тенденцію дискурсивно та реально розгортати агресивний і конфронтаційний стиль напівлояльної опозиції [11; 20; 22, с. 8]. Як наслідок, антиістеблшментські партії висловлюють принципову антипатію конкурентам, максимально дистанціюються чи ізолюються від них, а тому відмовляються від компромісу і співпраці з ними у чинній політичній системі [1]. Аналогічної, симетричної чи дзеркальної поведінки й тактики дотримуються істеблшментські політсили [19].

Таблиця 1

Найвідоміші антистеблшментські партії в країнах Центрально-Східної Європи: порівняння ідеологічного позиціонування та політичних успіхів (станом на 2018 р.)

Партія, країна	Роки існування	Рамкове ідеологічне позиціонування	Рамкове політичне позиціонування	Чи отримувала мандати в легіслатурі	Чи формувала урядові кабінети
1	2	3	4	5	6
«Національний рух Симеона II» (NDSV), Болгарія	2001–2006	Лібералізм, популізм	Центризм	+	+
«Рух за європейський розвиток Болгарії» (GERB), Болгарія	2006–досі	Консерватизм, популізм, проєвропейанізм	Правоцентризм	+	+
«Республіка» (ERP), Естонія	2001–2006	Консерватизм, популізм	Правоцентризм	+	+
«Нова партія» (JP), Латвія	1998–2000	Лібералізм, популізм	Центризм	+	+
«Нова ера» (JL), Латвія	2002–2011	Ліберальний консерватизм, економічний лібералізм	Правоцентризм	+	+
«Партія реформ Залтерса» (ZRP), Латвія	2011–досі	Ліберальний консерватизм, популізм	Правоцентризм	+	+
«Новий союз» (NS), Литва	1998–2011	Соціал-лібералізм, популізм	Лівоцентризм	+	+
«Лейбористська партія» (DP), Литва	2003–досі	Соціал-лібералізм, популізм	Лівоцентризм	+	+
«Партія національного воскресіння» (TPP), Литва	2008–2011	Консервативний лібералізм, популізм	Правоцентризм	+	+
«Шлях відваги» (DK), Литва	2012–досі	Популізм, антикорупційність	–	+	–
«Рух Палі kota» (RP), Польща	2011–досі	Соціал-лібералізм, прогресивізм, антиклерикалізм, проєвропейанізм, популізм	Лівоцентризм	+	–
«Національний рух» (RN), Польща	2012–досі	Націоналізм, антиглобалізм, євроскептицизм, популізм	Ультраправе крило	–	–

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
«Кукіз 15» (K), Польща	2015– досі	Консервативний лібералізм, пряма демократія, евроскептицизм, популізм	Праве крило	+	–
«Союз врятувати Бухарест/Румунію» (USB/USR), Румунія	2015– досі	Популізм, проєвропейанізм, антикорупційність	Всеохоплююче	+	–
«Альянс нового громадянина» (ANO), Словаччина	2001– досі	Економічний, лібералізм, популізм	Центризм	+	+
«Свобода і солідарність» (SaS), Словаччина	2009– досі	Консервативний лібералізм, лібертаріанство, евроскептицизм, популізм	Правоцентризм	+	+
«Звичайні люди і незалежні» (OĽaNO), Словаччина	2011– досі	Консерватизм, християнська демократія, проєвропейанізм, популізм	Правоцентризм	+	–
«Позитивна Словенія» (PS), Словенія	2011– досі	Соціал-лібералізм, соціал-демократія, популізм	Лівоцентризм	+	+
«Список Віранта» (DLGV), Словенія	2011– досі	Лібералізм, популізм	Центризм	+	+
«Рух за кращу Угорщину» (Jobbik), Угорщина	2003– досі	Націоналізм, соціал- консерватизм, евроскептицизм, антиглобалізм, популізм	Ультраправе крило	+	–
«Політика може бути іншою» (LMP), Угорщина	2009– досі	Екологізм, синкретична політика, екосоціалізм, прогресивізм, популізм	Лівоцентризм	+	–
«Людський щит» (ZZ), Хорватія	2011– досі	Євроскептицизм, антиглобалізм, протекціонізм, популізм	Синкретичне	+	–

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
«Міст» (Most), Хорватія	2012–досі	Ліберальний консерватизм, економічний лібералізм, популізм	Всеохоплююче	+	+
«Зв'язки з громадськістю» (VV), Чехія	2001–2015	Консервативний лібералізм, пряма демократія, популізм	Правоцентризм	+	+
«Дія невдоволених громадян» (ANO), Чехія	2011–досі	Лібералізм, популізм, синкретична політика	Центризм	+	+
«Світанок прямої демократії» (UPD), Чехія	2013–досі	Консервативний лібералізм, націоналізм, пряма демократія, євроскептицизм, популізм	Праве крило	+	–

У такому розрізі цілком очевидно, що серед головних причин формування та популяризації антиістеблішментських партій у країнах Центрально-Східної Європи в останнє десятиліття стали: зростання корупції, безробіття та громадянського невдоволення чинною політикою, міжінституційними відносинами і функціонуванням представницької демократії; здатність таких партій демонструвати, що вони «дійсно» протистоять укоріненій структурі влади; суттєве збільшення поляризації міжпартійної конкуренції і розширення політичного простору; посилення антисистемної опозиційності, радикалізму, винятковості, мімікрії, ілліберальності, авторитаризму, радикального популізму, націоналізму та ксенофобії у регіоні; вкрай низька політична залученість громадян і явка виборців; незначна деліберативність (дорадчість) демократичних процедур, а відтак і «дефіцит демократії» у регіоні; збільшення рівня суспільно-політичної поляризації і натомість зменшення рівня раціональності, компромісів та консенсусів у політиці [1; 5; 3; 15; 16; 23].

Своєю чергою, це дає змогу аргументувати, що єдиного комплексу причин для формування антиістеблішментських партій просто не існує. Натомість їх зумовленість похідна від політичних та економічних труднощів у тій чи іншій країні, а також від особливостей боротьби з корупцією та інституціоналізації партійних систем у них. Це особливо цікаво з огляду на той факт, що в країнах Центрально-Східної Європи антиістеблішментські партії не завжди є «кризовими», оскільки вони доволі часто формувались чи досі формуються і в періоди

соціально-економічного зростання, і в періоди соціально-економічного спаду. Підтвердженням є той факт, що такі партії є вкрай чутливими політичними рішеннями, які протистоять не так високому рівню, приміром, корупції, як будь-якому її зростанню навіть від низького рівня.

Відповідно, цей тип партій якщо вже не є, то може бути доволі успішним у коротко- чи далекосяжній перспективі, причому не тільки в аналізованому регіоні, а й загалом у Європі тощо. Однак він вкрай безуспішний гіпотетично в тих країнах, для яких не властиві ідеологічні партії й усталені зв'язки між ними. Водночас примітно й те, що антиістеблшментські партії також бувають вкрай відмінними за результатами своєї діяльності. Зокрема визначено (див. табл. 1), що більш успішними є ті антиістеблшментські партії, які намагаються тяжіти до ідеологічного центра та наслідувати типові партійно-політичні ідеології, щоправда, інколи залишаючись вкрай радикальними щодо них. Натомість менш успішними є антисистемні партії антиістеблшментського типу, особливо в країнах, де доволі популярними є власне партії радикального лівого чи правого спрямування.

У практичній політиці це унаслідувано в тому факті, що антиістеблшментські сентименти виборців у країнах Центрально-Східної Європи зовсім не означають їхнього голосування за антисистемні чи екстремістські партії. Натомість саме прихильники антисистемних/екстремістських партій частіше голосують за прагматичніші рішення, інкорпоровані у функціонуванні антипартій [6; 7]. Станом на 2018 р., це помічено на прикладі таких антиістеблшментських партій, як «Рух за європейський розвиток Болгарії» (GERB) у Болгарії, «Партія реформ Залтерса» (ZRP) в Латвії, «Свобода і солідарність» (SaS) у Словаччині, «Позитивна Словенія» (PS) та «Список Віранта» (DLGV) в Словенії, «Міст» (Most) в Хорватії, «Дія невдоволених громадян» (ANO) та «Світанок прямої демократії» (UPD) в Чехії тощо (які обирались у парламент й отримували портфелі в урядах), що значно маргіналізували радикальні антисистемні політсили у регіоні. Хоча цього й не відбулось в Польщі та Угорщині, оскільки в них головні антиістеблшментські партії «Національний рух» (RN), «Кукіз 15» (K) та «Рух за кращу Угорщину» (Jobbik) водночас є й антисистемними політсилами (див. табл. 1). Загалом це означає, що саме завдяки антиістеблшментським партіям суттєво деконструктивізуються відносини політичної влади й опозиції в регіоні, внаслідок чого опозиція втрачає свій формалізований вплив на формування й проведення політики, дефектуючи сутність демократії. Хоча, на противагу, доволі часто саме антиістеблшментські партії (як більш сприйнятливі виборцями) значно маргіналізують антисистемні радикальні політсили у регіоні.

Список використаних джерел

1. Кольцов В. Феномен антиістеблішментських партій як прагматичної напіввольної опозиції у країнах Вишеградської групи. Політикус: Науковий журнал. 2018. № 1. С. 48–53.
2. Abedi A. *Anti-Political Establishment Parties: a Comparative analysis*. London: Routledge, 2004. 224 p.
3. Abedi A. Challenges to established parties: The effects of party system features on the electoral fortunes of anti-political-establishment parties. *European Journal of Political Research*. 2002. Vol. 41. P. 551–583.
4. Barr R. Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics. *Party Politics*. 2009. Vol. 15. No. 1. P. 29–48.
5. Bernhard M., Karako E. Civil Society and the Legacies of Dictatorship. *World Politics*. 2007. Vol. 59, No. 4. P. 539–567.
6. Ding I., Hlavac M. «Right» Choice: Restorative Nationalism and Right-Wing Populism in Central and Eastern Europe. *Chinese Political Science Review*. 2017. Vol. 2. P. 427–444.
7. Haidt J. *The righteous mind: why good people are divided by politics and religion*. New York: Vintage, 2012. 384 p.
8. Hanley S., Sikk A. Economy, corruption or promiscuous voters? Explaining the success of Anti-Establishment Reform Parties in Eastern Europe. Paper prepared for the ECPR General Conference. Bordeaux. 5–7 September 2013. 29 p.
9. Hanley S., Sikk A. The Rise of Liberal Populism in Central and Eastern Europe? Using QCA to understand the Emergence of Anti-Establishment Reform Parties. Paper prepared for ECPR Joint Sessions of Workshops. Reykjavik. 33 p.
10. Havlík V., Voda P. The Rise of New Political Parties and Re-Alignment of Party Politics in the Czech Republic. *Acta Politologica*. 2016. Vol. 8, No. 2. P. 119–144.
11. Iacopini R., Bianchi S. *La Lega ce Vha crudo! Il linguaggio del Carroccio nei suoi slogan, comizi e manifesti*. Milano: Mursia, 1994. 108 p.
12. Kitschelt H. *Popular Dissatisfaction with Democracy: Populism and Party Systems* // Meny Y., Surel Y. *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave, 2002. P. 179–196.
13. Mudde C. The paradox of the anti-party party: Insights from the extreme right. *Party Politics*. 1996. Vol. 2. P. 265–276.

14. Nedelcu H. Disturbing The Peace: A Typology of European Antiestablishment Political Parties in the 21st Century. Presented at the ECSA 10th Biennial Conference «Europe and Peace». 8–10 May 2014. 31 p.
15. Pacek A., Pop-Eleches G., Tucker J. Disenchanted or Discerning? Turnout in Post-Communist Elections, 1990–2004. *The Journal of Politics*. 2009. Vol. 71, No. 2. P. 473–491.
16. Pop-Eleches G. Communist Development and the Post-Communist Democratic Deficit // Beissinger M., Kotkin S. *Historical Legacies of Communism in Russia and Eastern Europe*. New York: Cambridge University Press, 2014. P. 28–51.
17. Prokešová A. Explaining Electoral Success of Anti-Establishment Parties: The Case of ANO 2011. Brno, 2016. 98 p.
18. Scarrow S. Politicians Against Parties: Anti-Party Arguments as Weapons for Change in Germany. *European Journal of Political Research*. 1996. Vol. 29, No. 3. P. 297–317.
19. Schedler A. Anti-Political-Establishment Parties. *Party Politics*. 1996. Vol. 2, No. 3. P. 291–312.
20. Schedler A. Die antipolitischen Stereotypen Jörg Haiders. *Journal für Sozialforschung*. 1995. Vol. 35, No. 3–4. P. 283–306.
21. Schedler A. *The End of Politics? Explorations into Modern Antipolitics*. New York: St. Martin's Press, 1996. 191 p.
22. Taggart P. Riding the Wave: New Populist Parties in Western Europe. Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops. Madrid. 17–22 April, 1994.
23. Thorlakson L., Lugosi N. Anti-Democratic Discourse: Meaning and Measurement. Paper for the workshop «Political Incivility in Parliament, Party Competition and Political Communication», ECPR Joint Sessions of Workshops. Nottingham. April 2017. 30 p.
24. Ucen P. Parties, Populism, and Anti-Establishment Politics in East Central Europe. *SAIS Review*. 2007. Vol. 28, No. 1. P. 49–62.
25. Van Kessel S. Up to the challenge? The electoral performance of challenger parties after their first period in power. *Working Paper*. 2015. No. 84. 47 p.